

HRVATSKI JEZIK I JEZIKOSLOVLJE DANAS: NORMATIVNI PRIJEVORI I POLITIČKA OSPORAVANJA

Nataša Bašić

U povijesti suvremenih hrvatskih pravopisnih previranja posebno će ostati zabilježeno osamljeno stajalište Katedre za suvremeni hrvatski književni jezik Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, koja je jedina od svih institucija u Hrvatskoj što su sudjelovale u anketi 1992. listom odbacila sve prijedloge o promjeni hrvatskoga pravopisa Matičina povjerenstva, držeći ih strukovno neopravdanima i štetnima za hrvatsku kulturu, a sebe stručnim tijelom koje odluke donosi, a ne tek pukim izjašnjavateljem o tuđim odlukama (Jezik, 1992. – 1993., str. 199. – 200.).¹ Ostale anketirane ustanove odbacile su samo pisanje *ie* u slogovima s jatovskim sljednicima, a svi su ostali prijedlozi prihvaćeni, što je potvrdilo i kasnije glasovanje u Vijeću za normu standardnoga hrvatskog jezika 2005. Svojim je postupkom 1992. zagrebačka Katedra izravno osnažila protivnike Hrvatskoga pravopisa u medijima i postala njihovim znanstvenim zaštitnicima. Kako oni već godinama ne posustaju u ocrnama i Hrvatskoga pravopisa i njegovih autora, postupno se otkrivaju i pravi razlozi osporavanja, koji nemaju veze ni s jezikom ni s pravopisom.

Tako se uz pravopisne prijevore polovicom 1990-ih vode i žestoke rasprave o leksičkoj obnovi hrvatskoga jezika. U prvi plan izbija i učvršćuje se teza o *novogovoru* i *nasilnoj kroatizaciji*, koja je sama po sebi besmislena jer se očito ne može kroatizirati nešto što je već hrvatsko. Tvrdilo se kako se jezično nasilje provodi kao službeni državni program, što je potkrjepljivano navođenjem novotiskanih hrvatsko-srpskih razlikovnika te prijedpornim Prijedlogom zakona o hrvatskom jeziku. U neslužbenom se obliku s nadnevkom 21. travnja 1995. zakon pojavio u hrvatskoj javnosti kao Nacrt dvaju prijedloga: I. Prijedloga Zakona o hrvatskome jeziku i II. Prijedloga Zakona o osnivanju Državnoga ureda za hrvatski jezik, s potpisom saborskoga zastupnika Vice Vukojevića, i to u dvjema pravopisnim inačicama: fonetičkoj i korijenskoj.² Nacrt je vrlo loše sročeni. U njemu izrijekom stoji da hrvatski jezik nije dovoljno *čist* (istaknula N. B.), da je zagađen srbizmima, da je njih čak 30 000 i da hrvatskomu jeziku treba vratiti čast i dostojanstvo „smišljenom i sveopćom jezičnom

¹ Članovi Povjerenstva bili su redom ugledni jezikoslovci i javni djelatnici, a zagrebačku je Katedru predstavljao standardolog i jezični teoretičar Josip Silić. Ostali članovi, abecedno: Stjepan Babić, Dalibor Brozović, Željko Bujas, Božidar Finka, Ivo Frangeš, Radoslav Katičić, Bulcsú László, Tomislav Ladan, Milan Moguš, Ivan Sović, Petar Šegedin, Petar Šimunović, Ivo Škarić, Antun Šojat, Pavao Tekavčić, Stjepan Težak i Vlado Gotovac (povremeno).

² U svom arhivu imam inačicu pisanu fonetičkim pravopisom, a službeni mi podnesak Prijedloga Zakona nije dostupan te pišem na temelju svoga arhivskoga primjerka.

politikom vođenom iz jednoga stručnoga središta“ (str. 2.). Pridjevi *čist* i *smišljen* koji su upotrijebljeni u obrazloženju Nacrta, dokaz su, uz obilje drugih besmislica, zabrana, prijetnji i naloga u samom Zakonu, pa i jezika kojim je pisan (*krugovalni, dalekovidnični, slikopisni, prometala, pripravna tvoriva, tiskana tvoriva, ostvarba, stupiti na krepost*) i nepoznavanja gramatičkih osnova da je tekst djelo osobe ili osoba nečasnih namjera. I pojedinac minimalno upućen u to kako se pišu tekstovi takve zakonske naravi, znao bi dobro razlikovati *smišljenu* od *promišljene* jezične politike te pravne konotacije i posljedice jedne i druge. K tomu svaki stručnjak znade da bi tako očišćen jezik, kakav se predlaže u tom zakonu, bio mrtav jezik te ne bi služio nikomu i ničemu. Stoga ne čudi da je taj zakonski prijedlog u javnosti doživljen kao provokacija, a odbacio ga je upravo HDZ, što se i u našoj i u međunarodnoj strukovnoj javnosti redovito prešućuje, jer se ne uklapa u stereotipnu sliku HDZ-a kao nacionalističke stranke opasnih namjera.³ Hrvatsku se jezičnu politiku time ozloglašivalo i u međunarodnom kontekstu, u čem su u Europskom parlamentu posebno nastojali europski Zeleni.

Osim u dnevnom i tjednom tisku, o jezičnom se „nasilju“ polemiziralo i u stručnim časopisima (Jezik,⁴ Dani hrvatskoga jezika,⁵ Forum,⁶), jednako i o razlikovnicima (Filologija,⁷ Radovi Zavoda za slavensku filologiju,⁸ Rasprave Zavoda za hrvatski jezik⁹), pa se već sada mogu donijeti i zaključci. Valja reći da ni tzv. nasilna kroatizacija ni razlikovnici nisu plod službene hrvatske politike jer ni jedna državna ustanova u Hrvatskoj mjerodavna za jezična pitanja (HAZU, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Leksikografski zavod) nije potpisana u impresumu

³ Nacrt je poslužio Slavku Goldsteinu za dalekosložene diskvalifikacije ne samo Hrvatskoga pravopisa trojice autora, za koji se diletantski tvrdilo da je ustaški, nego i suvremene hrvatske države, što je vrhunac doživjelo u Goldsteinovoj knjizi: 1941. godina koja se vraća. Prema pisanju glasila Židovske općine u Osijeku, Menora (2007., br. 2., str. 9.) naslov joj je dao Miljenko Jergović. Ipak, protiv takve zloglasne i povijesno nadiđene babičevštine, prototipa jugoslavenskoga govora mržnje i nesnošljivosti, danas sudski ustaje i beogradska građanska elita (v. knjigu Gorana Babića Povremeno zaustavljanje vremena, Beograd, 2008.).

⁴ N. Bašić, Nasilna kroatizacija, Jezik, 1993., 5.: 157. – 160.

⁵ I. Pranjković: Normativne i paranormativne inovacije u hrvatskome jeziku, Dani hrvatskoga jezika, Zadar, 2001.: 23. – 33.

⁶ M. Grčević, O hrvatskim jezičnim promjenama u 90-im godinama. Forum, Zagreb, 2002., 4. – 6.: 514. – 552.; I. Pranjković, Politikantska podmetanja nadobudnog jezikoslovca iz Mannheima, Forum, 2002., 10. – 12.: 1366. – 1380.; M. Grčević, Površno tumačenje hrvatskih jezičnih promjena u 90-im godinama, Forum, 2003., 1. – 3.: 228. – 249.

⁷ I. Pranjković, Razlikovni rječnici, Filologija, Zagreb, 1992. – 1993., 20. – 21.: 375. – 383.

⁸ M. Samardžija, Pregršt novosti iz jezične kroatistike. Radovi Zavoda za slavensku filologiju, Zagreb, 1993. – 1995., 28. – 29.: 123. – 138.

⁹ M. Peti, Nerazlikovnost razlika, Načelna razmatranja uz Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika, Rasprave Zavoda za hrvatski jezik, Zagreb, 1994., 20.: 245. – 272.

takvih naslova. Dapače to su pretežno djela jezikoslovnih amatera i, kako stručnjaci danas ističu, bez odjeka u hrvatskom jeziku. Oni pak koji još uvijek uporno govore o nasilnoj kroatizaciji kao trajnom stanju suvremene hrvatske jezične zbilje, izvlačeći olinjale primjere *zraklomata* i *koštovnika* čine to isključivo iz političkih razloga. Moderna se Hrvatska izborom vlastitoga jezičnoga puta, utemeljenoga na svojoj bogatoj višestoljetnoj književnoj i kulturnoj povijesti, kojoj tronarječnost daje poseban biljeg, ne uklapa u međunarodni program novoga gospodarskoga, kulturnoga i političkoga povezivanja jugoistočnoga europskoga prostora, koji vode velesile, pa se nastoje uspostaviti nadzorne poluge koje bi ograničile njezino jezično osamostaljenje i udaljavanje od ostaloga štokavskoga područja. Zbog toga se napada i ismijava i svako institucionalno nastojanje da se hrvatski jezik u globalizacijskim procesima zakonski zaštiti kao kulturno dobro, kao i nastojanje da se u mladih ljudi školovanjem razvija osjećaj odgovornosti prema hrvatskom jeziku i potiče pojedinačno jezično stvaralaštvo kao nešto naravno, potrebno i poželjno. Zbog toga se, u dijelu hrvatskih medija, svake godine osporava Natječaj za najbolju novu riječ časopisa Jezik, a dobre i u javnosti prigrljene natječajne pobjednice, poput *uspornika*, predmetom su ismijavanja,¹⁰ kao i prijedlozi prema kojima bi se liječničke dijagnoze osim na latinskom ubuduće pisale i na hrvatskom, kako bi bile pristupačnije što širemu krugu hrvatskih govornika, napose onima niže izobrazbe (Slobodna Dalmacija, 27. VII. 2008.), kojih je u Hrvatskoj više od 60 % u ukupnom udjelu stanovništva.

Hrvatski jezik i pravopis našli su se u središtu procesa tzv. detudmanizacije, koji je otpočeo 2001. dolaskom na vlast koalicijske Vlade sa SDP-om na čelu. Riječ je o sustavnom i sveobuhvatnom rastakanju državnih instituta i institucija nacionalnoga predznaka.¹¹ Počinje se osporavati čak i samo postojanje hrvatskoga naroda i hrvatskoga jezika kao povijesnih pojavnosti. U tom je priložima iz Njemačke prednjačila Snježana Kordić, kojoj je stranice Republike, odnosno Književne republike, otvorio njihov urednik Velimir Visković, koji je istodobno u Sarajevu potporom Soroseve fondacije uređivao časopis novojugoslavenske orijentacije Sarajevske sveske, u kojem se također posebni podjeljci posvećuju jezičnoj problematici s naglaskom na nijekanju samobitnosti hrvatskoga jezika (Sarajevske sveske, 2005., br. 10.).¹²

¹⁰ Usporedi li se tvorbeni vrijednost *uspornika*, s Lászlóovom novotvorenicom *suosnik* kao zamjenom za *koaksijalni kabel*, vidjet će se da među njima nema razlike, jednako su dobre, samo što se kritičari ne usude tvorbu jednoga znalca kao što je László, nazvati opskurnom, kako to čine s *uspornikom*. Koliko to govori o znanstvenoj objektivnosti, toliko govori i o ozračju u kojem se o hrvatskom jeziku promišlja kao o rezultatu nasilja „bolesnih“ i „opskurnih“ osoba.

¹¹ Prema vlastitim navodima proces je pokrenuo polovicom 1990-ih i obilno financirao burzovni mešetar i društveni higijeničar Georg Soros preko podružnice Otvorenoga društva u Hrvatskoj (Večernji list, 23. VI. 2005., str. 8. i Jutarnji list, 24. VI. 2005., str. 30. – 31.).

¹² Evo kako su na portalima 2005. bile predstavljene Sarajevske sveske: „Nakon uspješnih promocija u Ljubljani i Beogradu, promocija časopisa Sarajevske sveske će se održati u Zagrebu u četvrtak,

U to vrijeme (2001.) u izdanju Novoga Libera i Školske knjige izlazi Pravopis hrvatskoga jezika Vladimira Anića i Josipa Silića, koji u obliku dvostrukosti donosi ista rješenja kao i Babić–Finka–Mogušev Hrvatski pravopis, što otvara pitanje prave svrhe njegova objavljivanja, napose u kontekstu nekadašnje izjave zagrebačke Katedre kako su pravopisne promjene štetne za hrvatsku kulturu, kao i autorsko-izdavačeva stajališta prema kojem pravopis ne smije imati dvostrukosti. U Narodnim novinama objavljuje se Vladina Odluka o izradi strategije razvitka jezične kulture (2003., br. 167.), kojom se nijeće standardiziranost hrvatskoga jezika.

Povratkom HDZ-a na vlast 2003. otpočelo je u Hrvatskoj novo agonijsko razdoblje. Stvara se privid državne suverenosti pa Ministarstvo znanosti obrazovanja i športa donosi 14. travnja 2005. Odluku o osnivanju i imenovanju članova Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika, kojemu su zadaće:

„voditi sustavnu stručnu skrb za hrvatski standardni jezik, raspraviti aktualne nedoumice i otvorena pitanja hrvatskoga standardnog jezika, upozoravati na primjere nepoštovanja ustavne odredbe o hrvatskom kao službenom jeziku u Republici Hrvatskoj, promicati kulturu hrvatskoga standardnog jezika u pisanoj i govornoj komunikaciji, voditi skrb o mjestu i ulozi hrvatskoga standardnog jezika s obzirom na proces integracije Republike Hrvatske u Europsku uniju, donijeti rješenja u svezi s daljnjim normiranjem hrvatskoga standardnog jezika, pratiti jezičnu problematiku i utvrditi načela u pravopisnoj normi“¹³

Među prvim temama Vijeća za normu bila su i spomenuta otvorena pravopisna pitanja, o kojima se u javnosti raspravljalo više od pet godina bez ikakva pomaka, pa je Vijeće moralo presjeći. Kada je ono većinom glasova na svojoj sedmoj sjednici 15. prosinca 2005. donijelo odluku, među ostalim, da se piše nesastavljeno *ne ću*, tadašnji premijer Ivo Sanader požurio je obznaniti hrvatskoj javnosti kako politika ne će određivati jezične norme, ali da on kao građanin ne će pisati nesastavljeno *ne ću*, te da je možda ipak još prerano donositi konačnu odluku (Jutarnji list, 20. XII. 2005.). Iako je odluka, kako se vidi, već bila donesena, nije se uklapala u Sanaderovu pravopisnu želju, pa se autor kolumne Balkan prolaz u Vjesniku, ujedno tadašnji pot-

12. maja/svibnja u 19 sati u prostorijama Hrvatskog društva pisaca. Hrvatski predsjednik Stjepan Mesić susrest će se u petak, 13. maja/svibnja sa članovima Redakcije Sarajevskih sveski. Predsjednik Hrvatske na taj način će se upoznati sa autorima i urednicima časopisa koji se distribuira u sve zemlje bivše Jugoslavije. Sarajevske sveske su svojevrsni fenomen, jer je časopisu do sada polazilo za rukom ono što mnogim političarima nije. ‘Sveske’ uspostavljaju pokidane veze među institucijama kulture i među kulturnim i javnim radnicima u regionu. Časopis nastoji doprinijeti demokratizaciji kulturnog prostora u lokalnim sredinama. Stoga ne čudi da su u protekle tri godine postojanja časopisa, u izdanju Mediacentra, Sarajevske sveske imale snažnu podršku Soros Fondacije, zemalja EU, posebno skandinavskih, i SAD“ (Mediacentar online, 12. V. 2005.). Isti Visković daje potporu akademiku Silobrčiću u pokušaju raskapanja HAZU, a sam je u namještenom raskolničkom udaru razbio Društvo hrvatskih književnika, i osnovao Društvo hrvatskih pisaca.

¹³ Tijekom proteklih 7 godina održano je 26 sjednica, s kojih su zapisnici dostupni javnosti na mrežnim stranicama Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

predsjednik Matice hrvatske, Vlaho Bogišić, angažirao da se u Matici izradi politički prihvatljiv pravopis, a tehničku mu je potporu osigurao u Leksikografskom zavodu.

Civilizacijski neprimjereno taj je pravopis najavljivan kao moderni priručnik koji će uspjeti zamijeniti Hrvatski pravopis ostarjelih akademika Babića i Mogaša, a kad se, nakon rada u potpunoj tajnosti i bez ikakve strukovne verifikacije, pojavio 2007., pokazao se tek nominalno djelom trojice mlađih jezikoslovaca, a u biti je bio loša kompilacija Anić–Silićeva pravopisa, djela jednako ostarjelih autora kao što su bili i oni kojima je starost predbacivana, od kojih je jedan, prof. Anić, na žalost, već bio i preminuo. No važnija od umjetne razdvojbe mladi – stari u tom je Matičinu pothvatu bila činjenica što je djelo potpuno zanemarilo odluke Vijeća za normu, čime je Matica hrvatska namjesto partnera i podupiratelja Vijeća postala zapravo njegovim zatornikom. Danas, pet godina nakon izlaska Matičina pravopisa, ne pridržavaju ga se ni mediji koji su ga slavili,¹⁴ ni sama Matica u svojim izdanjima, a struka ima niz pitanja vezanih uz mnogobrojna rješenja toga pravopisa.¹⁵

Jezična se politika hrvatske Vlade očituje pak u neprovođenju vlastitih odluka, poput Uredbe o osnivanju Vladina Ureda za lektoriranje, koja je donesena još 17. veljače 2005. godine (Narodne novine, 26/05.). Taj je ured trebao jezično uređivati i ujednačivati tekstove zakona i drugih propisa koje predlaže ili donosi Vlada, njezina ministarstva i druga tijela državne uprave, ali ni nakon 6 godina nije otpočeo s radom, što je otvorilo prostor anonimnim ispravljачima da neovlašteno vršljaju po strukovnom nazivlju i unose nered i nesklad u zakonsku nomenklaturu.¹⁶ Namjesto da jezično-pravopisne probleme rješava i odluke provodi, hrvatska ih je Vlada različitim manevrima izigravala, otežavajući položaj ne samo Vijeću za normu nego i Hrvatskom školskom pravopisu Stjepana Babića, Sande Ham i Milana Mogaša, koji je, usklađen s odlukama Vijeća za normu, u školama dobro primljen te do 2012. doživljava četiri izdanja.

Vlada je zahtjev za uvođenjem jedinstvenoga pravopisa u škole, koji joj je 2008. u ime tristotinjak školskih učitelja, profesora i ravnatelja uputila bivša ministrica prosvjete i kulture Vesna Girardi-Jurkić (Jutarnji list, 7. XII. 2008.), riješila sazivanjem strukovnoga skupa saborskoga Odbora za obrazovanje pod vodstvom Petra Selema nakon čega se nije dogodilo baš ništa. Drugi dopis, s potpisima 6 000 nastavnika,

¹⁴ Pohvalni prikaz u Jutarnjem listu piše Miljenko Jergović (Pravopis koji želi pomoći svakome, Jutarnji list, 15. VI. 2007., str. 24.).

¹⁵ Među nesuvislosti ide i nepotrebna promjena duljina crta kao pravopisnih znakova i njihovih značenja. V. opširnije: T. Portada i T. Stojanov: O vodoravnim crticama u Hrvatskome pravopisu, Filologija, 2009. : 91. – 120.

¹⁶ O pretvaranju *istražnoga sudca* u *sudca istrage* pisano je u prošlom broju Jezika, S. Rittgasser upozorio je 2010. u Jeziku na zamjenu *kolničkoga traka kolničkom trakom* u Zakonu o sigurnosti cestovnoga prometa, a o neusklađenosti u nazivima između *ministarstva pomorstva* i *ministra mora* tek bi trebalo pisati.

uputilo je 2009. Društvo profesora hrvatskoga jezika ministru znanosti, obrazovanja i športa Radovanu Fuchsu sa zahtjevom da hitno donese jedinstveni pravopis, koji bi se koristio od vrtića do fakulteta (Jutarnji list, 21. X. 2009.). Ni od toga nije bilo ništa, jer je iz Ministarstva odgovoreno da je o službenom pravopisu u institucionalnom odgoju potreban nacionalni konsenzus, a njega nema već godinama. Ministar Fuchs ne spominje da je njegov prethodnik još 2005. najavio kako će „novi udžbenici biti usklađeni s HNOS-om do 2009./2010. godine, tako da će i pitanje prihvatanja „neću“ i „neću“ do tada biti riješeno“ (Slobodna Dalmacija, 20. XII. 2005., str. 3.).

Zaštjelo se i o ulozi Vijeća za normu. Je li ono nositelj nacionalnoga konsenzusa ako u njem sjede ugledni znanstvenici i predstavnici svih važnih znanstvenih i javnih institucija u Hrvatskoj i jesu li njegove odluke obvezujuće? Autori suparničkih pravopisa o tom misle različito: Babić misli da jesu i svoja posljednja izdanja usklađuje s odlukama Vijeća, a Silić tvrdi da su odluke Vijeća tek savjetodavne naravi te da bi cijeli posao u vezi s pisanjem pravopisa trebalo povjeriti Matici hrvatskoj (Jutarnji list, 21. X. 2009.). Silićeva izjava nije neočekivana. Kad bi Vijeće za normu izglasovalo Silićev pravopis, u državi bi prestali svi jezični i pravopisni problemi. On je u medijima (Nacional, 2007., br. 587.) proglašen „jednim od najuglednijih i najstručnijih hrvatskih lingvista i kroatista“, a Ivo Pranjković jednim od „najvećih lingvističkih i filoloških stručnjaka u zemlji“. Babić je u istom članku pretvoren u pravopisnoga diletanta i autora grozomornih novotvorenica, a akademik Katičić postao je sumnjiv onoga trenutka kad je Vijeće donijelo neželjene odluke. Samo je Vijeće okarakterizirano kao zbrčkana skupina indologa, fonetičara, lingvista i jezikoslovaca „koji su sigurno veliki stručnjaci za svoja područja, no pitanje je mogu li sagledavati jezik kao cjelinu u određenom društvenom i vremenskom kontekstu“. Zacijelo ne mogu tako duboko i sveobuhvatno kao autorica navedenih redaka.

Za stanje u državi, pa onda i za stanje u jezičnoj politici posljednjih deset godina odgovorna je isključivo hrvatska Vlada. Ona je posljednjih godina jezičnu politiku vodila tako da onemogućiti stručni usklađivanje i doradivanje hrvatskih jezičnih i pravopisnih norma. Dapače, njezina ministarstva kulture i znanosti potiču i sredstvima hrvatskih poreznih obveznika financiraju niz dvojbenih projekata u zemlji i u okviru međunarodne suradnje, među njima ima i onih koji izravno osporavaju postojanje hrvatskoga jezika ili ga prikazuju sastavnim dijelom izmišljenoga BHS jezika (projekt Branka Tošovića u Austriji). Također se novcem poreznih obveznika financira izlazak na portale hrvatske akademske zajednice privatnih nakladnika, poput Novoga Libera, čiji je Hrvatski jezični portal prepun gramatičkih netočnosti i pogrešnih funkcionalnostilskih razdvojenja, koje se nekontrolirano šire i prenose u znanstvenim i strukovnim radovima te u drugim oblicima javnoga jezičnoga komuniciranja. Isto je i s Hrvatskom općom i nacionalnom enciklopedijom Proleksisa, koja je glavninom izrađena snagama i datotekama Leksikografskoga zavoda, a figurira kao naslov privatnoga izdavača. Postavljena je na državni Carnet i već nekoliko puta u papirnom i CD formatu prodana i preprodana i kupcima i samoj državi.

Mnogi hrvatski važni knjižni i časopisni naslovi bivaju odbijeni u Ministarstvu kulture ili potpomognuti tek simbolično, a nakladniku VBZ-u iz Zagreba, koji promiče balkansku izdavačku i jezičnu politiku, daju se godišnje stotine tisuća kuna,¹⁷ smješta ga se besplatno u prostor knjižare Leksikografskoga zavoda, a ona seli u neugledan dvorišni prostor. Istodobno se pamfletu Snježane Kordić Jezik i nacionalizam, uperenomu protiv hrvatskoga jezika, hrvatskoga Ustava i hrvatskih državnih institucija, koji su svi odreda proglašeni nacističkima, dodjeljuje potpora. Kad je hrvatska javnost ustala protiv takve politike, a Hrvatsko kulturno vijeće uputilo Vladi prosvjed u vezi s potporom Kordićkinj knjizi, očitovao se predsjednik Kulturnoga vijeća za knjigu i nakladništvo pri Ministarstvu kulture, akademik Tonko Maroević, posebno istaknuvši kako se osobno zauzeo da njezina knjiga dobije potporu, jer to vidi „kao znak slobode i otvorenosti hrvatske kulture“ (portal Hrvatskoga kulturnoga vijeća, 30. X. 2010.). Činjenica je da hrvatske državne institucije rade nevjerojatne stvari,¹⁸ ali zaista je izvan pameti da se otvorena protuustavna djelatnost kakva je iznesena u knjizi Jezik i nacionalizam podupire pod sloganom slobodarstva!

Kada se sve to znade, ne treba se čuditi što u Hrvatskoj književnoj enciklopediji, koju glavnourednički potpisuje Kordićkin promicatelj Velimir Visković, nema natuknice hrvatski jezik. Nakon gotovo 40-godišnjega rada u Leksikografskom zavodu, u čijim je mnogobrojnim izdanjima hrvatski jezik obrađen i interpretiran kao povijesna i kao književnojezična činjenica, jedan se zavodski urednik stavlja iznad struke i iznad istine. Naime, dvojica jezikoslovaca u toj enciklopediji, Josip Lisac i Alojz Jembrih, autori natuknica čakavica i kajkavica, definiraju te idiome kao narječja hrvatskoga jezika, a Visković ne uvrštava natuknicu hrvatski jezik. I da apsurd bude veći, a Zavod osramoćeniji, na stranici na kojoj je trebala biti natuknica hrvatski jezik postoji natuknica o časopisu koji se zove Hrvatski jezik. Hrvatska književna enciklopedija poručuje dakle svomu čitateljstvu da postoji časopis nepostojećega jezika! Vladini postupci, kao i postupci pojedinaca, poput Snježane Kordić i Velimira Viskovića, koji se u dijelu medija predstavljaju kao odgovorni i ozbiljni znanstvenici, odnosno leksikografi, onemogućuju pristup istini u djelima koja po svojoj naravi nužno moraju biti objektivna i deideologizirana (enciklopedije, leksikoni, znanstvena literatura).

Sve se to, naravno, odražava i u suvremenoj međunarodnoj slavistici u kojoj pojedini nacionalni lobiji agitiraju za njihovu „znanstvenu“ istinu. Javna je tajna da je službeni London politički zagovornik povratka „jugosfere“ s Beogradom kao

¹⁷ Prema podatcima iznesenima na mrežnoj stranici Ministarstva kulture RH privatna VBZ naklada iz Zagreba dobila je u 2010. godini za svoj izdavački program 265.000 kuna. Njezina je knjižara danas smještena (besplatno?) u skupom prostoru Horvatinčićeva poslovnoga centra na Preradovićevu trgu.

¹⁸ Posjedaju, primjerice, pripadnike srpskih terorističkih institucija iz Domovinskoga rata u Hrvatski sabor, što je ravno posjedanju pripadnika Alkaide u američki Kongres.

njezinim političkim i kulturnim središtem, te stoga promiče ideju nepostojećega srpskohrvatskoga jezika kao važne komunikacijske i kulturološke poveznice toga prostora, ne propuštajući pri tom ni jednu priliku u otežavanju međunarodne afirmacije hrvatskoga jezika i kroatistike, što je posebno bilo naglašeno u kontekstu hrvatskih pregovora o ulasku u Europsku Uniju. Za Velikom Britanijom ne zaostaju Austrija, Njemačka i Švicarska. Britanci su se iz petnih žila upeli da Hrvatska ne uđe s hrvatskim kao službenim jezikom kako propisuju zakoni EU, nego za potrebe „jugosfere“ izmišljenim BHS jezikom, pa britanski zastupnik u Europskom parlamentu Charles Tannock zloguko poručuje: „Malo sam iznenađen najavom hrvatskog jezika kao službenog. Ne mislite nas valjda opterećivati troškovima prevođenja na hrvatski, bosanski, crnogorski i srpski? Stanovnici Zapadnoga Balkana moraju se dogovoriti o jednom jeziku koji svi razumiju“ (portal Index, 21. III. 2007.).

Čini se da su Britanci u to uspjeli uvjeriti i službenu američku politiku, pa je u rujnu 2009. Ured glavnoga inspektora američkoga Državnoga tajništva poslao interni dokument Odjelu za ljudske resurse i Institutu za službu vanjskih poslova pod naslovom *Balkanska jezična problematika*, kojim se preporučuje da bi „bošnjački, hrvatski i srpski trebali biti grupirani zajedno i tretirani kao jedinstven jezik“ radi utvrđivanja podobnosti za plaćanje poticanja za učenje jezika. To je potaknulo ravnateljicu Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje Dunju Brozović-Rončević da uputi pismo američkomu veleposlaniku u Hrvatskoj Jamesu Foleyu, u kojem ga podsjeća na obvezu poštivanja ustavne odredbe o hrvatskom kao službenom jeziku u Republici Hrvatskoj, koja se temelji na povijesnim i znanstvenim činjenicama, a pod kojim se imenom vodi i u službenim dokumentima Ujedinjenih naroda, kao i, omedavno, Europske Unije (Vjesnik, 18. II. 2011.).

U netom navedenim zakulisnim igrama velike politike valja tražiti ključni razlog što hrvatski jezik danas nije jednoznačno interpretiran i prihvaćen u svijetu. Stare su navike, kako neki tumače, drugotne važnosti, jer lingvisti koji su zaista bili zainteresirani za upoznavanje pravih odnosa između hrvatskoga i srodnih jezika u okružju tijekom povijesti mogli su to davno učiniti na temelju literature i primarnih izvora, kojih je u izobilju. Čak i onda, kada su bili upozoravani da ne prave zbrku u struci nerazlikovanjem osnovnoga strukovnoga pojmovlja, poput lučenja dijalekta od književnoga jezika, književnoga od standardnoga jezika, oni se oglašuju i nastavljaju, poput Greenberga, po starom. Dapače, i dio onih koji danas govore o hrvatskom, srpskom, bosanskom i crnogorskom kao o posebnim standardnim jezicima i koji pišu njihove kratke gramatike ili prikaze jezično-jezikoslovne povijesti nekritički prihvaćaju mišljenje kako se nakon raspada Jugoslavije umjetno proizvode nacionalni jezici, pa čak uzimaju 1991. kao godinu početka stvaranja hrvatskoga standardnoga jezika.

Time se hrvatskomu jezikoslovlju ponovo pokušavaju nametnuti stare teme o odnosu hrvatskoga i srpskoga jezika, njihovoj istosti, sličnosti ili različitosti.

Odnos hrvatskoga i srpskoga ne može se riješiti niti će se riješiti potvrđivanjem ili nijekanjem njihove sličnosti, odnosno različitosti. Pravo je pitanje, s obzirom na višestoljetne različite i udaljene književnojezične povijesti, kako su hrvatski i srpski standardni jezici postali u 19. stoljeću tako slični: političkim nasiljem ili naravnim dodirom. Tko krene odgovarati na nj, povijest ne može zaobići, a onda će brzo i spoznati istinu. Ona baš i nije ugodna beogradskim „vlasnicima“ srpskohrvatskoga, koji ipak već dvadeset godina svoj standardni jezik i njegove priručnike nazivaju isključivo srpskim imenom.

Srpski je jezik danas predmet hrvatskoga jezikoslovlja isključivo u kontekstu znanstvene objekcije, bez ikakvih drugih konotacija. S hrvatskim u srpskom jezikoslovlju, na žalost, nije tako. Hrvatski je nerijetko predmetom izmišljanja i izrugivanja i u strukovnim krugovima¹⁹ i u medijima.²⁰ Takvim se napisima, s uporištem u amaterskim prinosima, redovito želi prikazati tobožnja jezična „nostalgija i nežnost“ Hrvata za njihovom kvislinškom državom nastalom u drugom svjetskom ratu u kojoj su stvarane takve novokovanice, ili, podmetanjem kako je suvremena Hrvatska izravna sljednica NDH, kao da Srbija nije imala Nedićev fašistički režim i pravopis toga režima i kao da četništvo nije zakonski izjednačila s partizanstvom. Pravu paniku u suvremenim srpskim jezikoslovnim krugovima uzrokovat će poneka riječ u srpskom jeziku koja je tvorbena nalik hrvatskoj (primjerice prijedlog da se *spelling cheker* zamijeni u srpskom riječju *slovozor*),²¹ a hrvatska sinkronizacija dječjih crtanih filmova ili hrvatski prijevod slikovnica koji se prodaju na srbijanskom tržištu tumači se politikom novoga nasilnoga zbližavanja, koja stvara prosvjed u srbijanskih roditelja kad ih djeca oslovljavaju „tatek“, a namjesto *sedmica, tokom, vetrovito, muzika, uhapsiti, železnička stanica* slušaju i čitaju *tjedan, tijekom, vjetrovito, glazba, uhititi, kolodvor*.²²

Smrću jugoslavenskih integralista Pavla Ivića i Branislava Brborića ne vuku se više javno srpske jezične crte Virovitica – Karlovac – Karlobag, ali se dubrovačka i dalmatinska književnost i danas otimaju i prikazuju srpskima, jednako kao i franjevačka u Bosni. Pokret za obnovu srbistike s Petrom Milosavljevićem na čelu drži naime dubrovačku književnost sudbonosnim pitanjem, dapače, pitanjem svih pitanja, „za srpski nacion i njegov jezik, književnost i kulturu“, koju su Hrvati počeli prisvajati, „iako je ona isključivo srpska“.²³ Kad je 2010. u prvo kolo niza Deset vekova srpske književnosti u izdanju Matice srpske uvršteno dubrovačko i bokeljsko

¹⁹ Ivan Klajn u Ninu, 12. I. 2006.

²⁰ Vesna Perić-Zimonić, Pošaljite mi dalekoumnožitelj, ja sam Hrvat, portal Index, 10. IV. 2007.

²¹ Nin, 7. VIII. 2003., str. 36.

²² Portal Dnevnik.hr, 6. IX. 2010. Zabrinuti se otac zove Đorđe Popović, što je pravo ime srpskoga jezikoslovca Đure Đaničića, pa se „uzbuni“ mogu dati i druge konotacije.

²³ Nin, 7. V. 1998., str. 36.

renesansno pjesništvo u redakciji Zlate Bojović napokon se oglasilo Ministarstvo kulture RH izjavom kako im je „predobro poznata povijest prisvajanja i otimanja hrvatske kulturne baštine, u što se može uvrstiti i taj izdavački pothvat“ (prema Hini tportal.hr, 8. IV. 2011.), ali bez najave ikakvih pravnih akata kojima bi se zapriječilo raspačavanje takvih naslova koji izravno ugrožavaju kulturni integritet i suverenitet Republike Hrvatske. Isto se Ministarstvo nije oglasilo 1993. u povodu izlaska djela Sto najznamenitijih Srba, u koje su, primjerice, uvršteni Ruđer Bošković i Ivan Gundulić, kao ni višesvežačnoga, Srpskoga biografskoga rečnika, u koji su također uvršteni dubrovački pisci, ali i mnogi drugi hrvatski javni i kulturni djelatnici s kojim srpska kultura nema baš nikakve veze, ali joj dobro dođu za popunjavanje praznina u vlastitoj povijesti.

Suvremeni odnosi i dodiri hrvatskoga i srpskoga jezika, kao i o odnosi hrvatskoga jezika i jezika drugih nacionalnih manjina u Hrvatskoj regulirani su Ustavom i pojedinim zakonima, napose onima koji se bave jezikom elektroničkih medija. Sukladno tomu pojavljuju se i prvi hrvatsko-srpski prijevodi. Godine 2008. u izdanju Golden marketinga i Tehničke knjige iz Zagreba objavljena je prva prevedena knjiga sa srpskoga, opsežna studija Sime Ćirkovića, Srbi među europskim narodima. Beogradska Politika piše kako je riječ o prijevodu na hrvatski, koji je obavio prevoditelj Ante Bašić na sam Ćirkovićev zahtjev (portal Politike, 24. I. 2009.), a predsjednik Srpskoga nacionalnoga vijeća u Hrvatskoj Milorad Pupovac tvrdi da nije riječ o prijevodu nego „o dobro obavljenom redaktorskom poslu“ (Moj portal, prema Hini, 22. I. 2009.). Urednik knjige, povjesničar Drago Roksandić, misli da prijevod ima smisla zbog dviju različitih terminologija te poštivanja jezičnih navika hrvatskih čitatelja do čije je recepcije srpskim izdavačima stalo.²⁴

Hrvatski standard, i to onaj u Bosni, predmetom je zabrinutosti još jednoga zagrebačkoga sveučilišnoga profesora, pa on poučava bosanske Hrvate da u ime suživota i zajedništva „imaju pravo (da ne kažem i dužnost) na nešto blaže standardnojezične kriterije, posebice kad je riječ o kriterijima purističkoga tipa“.²⁵ Preporučuje im stoga *kašiku*, *voz*, *pritisak*, *sirće*, *novembar*, *čaršiju*, *čEIF*, *avliju*, a prije nego li izgovore ili napišu *tisuća*, *tlak*, *tijek*, *tko*, *vlak*, *prijam*, *ocat*, *studen* trebali bi valjda dobro promisliti hoće li koga tim riječima uznemiriti ili uvrijediti!

U takvom političkom ozračju i jezičnim previranjima dočekana je u prosincu 2011. i smjena vlasti: povratak koalicije predvođene SDP-om. U zemlji u kojoj je

²⁴ Ovdje se ne će ulaziti u raspravu o Ćirkovićevu pribrajanju slavenskoga prostora između Hrvatske i Srbije srpskomu etničkom korpusu i manipulacijama Dubrovnikom, nad čijim se zidinama stoljećima vijorila zastava hrvatsko-ugarskoga kralja, a ne Nemanjića, samo će se napomenuti da se njegovo velikosrpsvo tek metodološki razlikuje od memorandumskoga velesrpsva njegovih kolega srpskih akademika.

²⁵ Svjetlo riječi, Sarajevo, siječanj, 2008.

polovica stanovništva na rubu gladi, gotovo četvrtina nezaposlena, nova Vlada i njezini ministri namjesto gospodarstvom bave se jezikom i tajnim preimenovanjima dvaju Ministarstava. Tako je riječ *šport* u imenu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa zamijenjena riječju *sport*, a riječ *zdravstvo* u imenu Ministarstva zdravstva riječju *zdravlje*.²⁶ Ministarski odgovori koji su uslijedili nakon javnih prosvjeda otkrili su da ministri ne razlikuju osnovno pojmovlje u svojoj struci, ne luče strukovni od općega jezika i ne poznaju povijest nazivlja. Vjerojatno su zbog toga i postali ministri.

Izbor glavnoga savjetnika za kulturna pitanja premijera Milanovića pao je na osamdesetčetverogodišnjega Slavka Goldsteina, izdavača nekoliko rječnika i pravopisa „regionske“ orijentacije. Od njega i ministra Jovanovića čak 30. 000 hrvatskih nastavnika u javnom apelu traže da se donese jedinstveni školski pravopis. Obojica izjavljuju, kao nekoć Sanader, kako se politika ne će miješati u jezik i pravopis i kako struka mora donijeti odluku (Jutarnji list, 17. II. 2012., str. 6. – 7.). Struka je odluku donijela još 2005. godine, ali očigledno mora na popravni uz Goldsetinov *šalabahter*. Najavljuje se kako će se do 2014., pratiti dvostrukosti u medijima i onda izraditi pravopis na temelju pojavnica koje pretežu. Taj će širokogrudni naum biti nemoguć jer nakladnici, izdavači, urednici i lektori po vlastitom izboru već godinama sustavno čiste tekstove od nepoželjnih likova i oblika bez autorskoga znanja i suglasnosti unatoč odluci Ministarstva iz 1994. koja dvostrukosti dopušta.

Kako u tom postupa Matica hrvatska, ilustriram pismom koje je uputio kolega Mario Grčević 12. siječnja. 2012. glavnomu uredniku Vijenca nakon što mu je tekst neovlašteno lektoriran. Odgovor, naravno nije dobio. Zahvaljujem kolegi Grčeviću na dopuštenju da pismo ovdje objavim.

„Poštovani gospodine Šeput, upravo čitam mrežno izdanje novoga broja Vijenca, u kojem je objavljen i moj tekst o Snježani Kordić. Drago mi je da je moj tekst prihvaćen u Vijencu, no nije mi drago da ste moje „sprječavati“ pretvorili u „sprečavati“, a moje „ne ću“ u „neću“. Znam da to radite i drugim autorima, pa tako i meni, no to nimalo nije u redu. Kojega se vi pravopisa uopće držite? Ako se držite Matičina pravopisa, onda bi lektor Vijenca morao znati da Matičin pravopis kaže ovako: „sprečavati“ i „i sprječavati“. U čemu je za uredništvo Vijenca problem sa „sprječavati“ i kakva se lektorska politika provodi u Vijencu? Što se „ne ću“ tiče, uredništvo Vijenca moralo bi znati da „ne ću“ nije pogrešno, da je u skladu sa zaključcima Vijeća za normu i u skladu s nekoliko postojećih hrvatskih pravopisa i da lektorsko zadiranje te vrste u autorske tekstove u najmanju ruku nije kulturno. Ako Matica hrvatska već ne želi uvažavati zaključke Vijeća za normu odnosno ako ih želi ignorirati, ona te svoje stavove – po mojem sudu neispravne – ne bi smjela na opisani način nametati onima koji drugačije misle. Rekao bih da bi Vijenac trebao postati – ako ništa drugo – po tom pitanju tolerantniji, a i to da bi jako koristilo

²⁶ Prva je na izmjene reagirala glavna urednica Jezika, a onda i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje u pismu premijeru Milanoviću. Vidi Jezik, 2012.: 15. – 20.

ugledu časopisu ako bi se uredništvo Vijenca zbog dosadašnjih intervencija gore spomenutoga tipa javno ispričalo čitateljstvu i autorima. S poštovanjem, Mario Grčević²⁷

Stoga zaista ne treba čekati do 2014. Već se 2001. znalo što mora pretegnuti pa se domaća zadaća u obliku novoga pravopisa može već sada izvaditi ispod stola i objaviti.

Sažetak

Nataša Bašić, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb
UDK 81'27:811.163.42, stručni rad
primljen 8. srpnja 2011., prihvaćen za tisak 19. siječnja 2012.

Croatian Language and Linguistics Today:
Normative Disputes and Political Challenges

The article discusses the language and orthographic turmoil in Croatia between 1991 and 2012, and the Government's language policy.

PITANJA I ODGOVORI

EKOŠKOLA, EKO ŠKOLA ILI EKO-ŠKOLA?

Da bismo odgovorili na pitanje postavljeno u naslovu polazimo od pitanja što je sastavnica *eko-* u riječi *ekoškola*. Postavlja se i pitanje razlikuje li se sastavnica *eko-* u riječi *ekoškola* od sastavnice *eko-* u riječima *ekologija*, *ekolog*, *ekološki*, *ekofobija*, *ekonomija* i *ekosustav*. U svim je navedenim primjerima sastavnica *eko-* nastala od grčkoga οἶκος što znači 'kuća, dom, boravište, okoliš, mjesto za život'. To je značenje razvidno u riječi *ekofobija* koja znači 'strah od doma', a sastoji se od sastavnica *eco-* + *-phobia*; οἶκος (*oikos* 'kuća') i φόβος (*phobos* 'strah'). U tome primjeru možemo govoriti o slaganju tuđih osnova. Na isti su

način od grčkih sastavnica nastali i nazivi ostalih fobija: *dentofobija* (strah od zubara), *klaustrofobija* (strah od zatvorenih prostora), *agorafobija* (strah od otvorenih prostora), *akrofobija* (strah od visine) itd. te riječi kao *ekonomija* i *ekologija*.

Za razliku od tih riječi u riječima *ekočizmica*, *ekofrotir*, *ekohrana*, *ekoigračka*, *ekojastuk*, *ekokošara*, *ekokoža*, *ekomama*, *ekooaza*, *ekoodbor*, *ekopamuk*, *ekoriba*, *ekoškola*, *ekoturizam*, *ekovoćarstvo*, *ekobrod*, *ekolanac*, *ekosustav*, *ekovrećica* sastavnica *eko-* dodana je na domaću ili udomaćenu osnovu. Sastavnica *eko-* koja se nalazi u tim primjerima nastala je skraćivanjem pridjeva *ekološki* koji znači 'koji se odnosi na ekologiju i ekologe'. Riječ *ekologija* znači 'znanost o suživotu svih živih organizama u prirodi,

²⁷ Kao u Vijencu, tako se s tekstovima postupa i u Kolu. O tom sam u Jeziku pisala u radu: O mjestu zanaglasnice i o lektorima, god. 53., god. 2006., str. 70. – 72. U Glasu koncila svako su mi *ne ću* promijenili u *neću*, a svako *rje* u *re*. Osobito ističem da u Školskim novinama nema takvih zadiranja u autorske tekstove. (Napomena, Sanda Ham)